

Liviu POP

Profesor emerit al Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Membru corespondent al Academiei Române

TRATAT DE DREPT CIVIL. OBLIGAȚIILE
Volumul III
Raporturile obligaționale extracontractuale

Liviu POP

Profesor emerit al Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Membru corespondent al Academiei Române

TRATAT DE DREPT CIVIL.
OBLIGAȚIILE
Volumul III
Raporturile obligaționale
extracontractuale

Universul Juridic

București

-2020-

CUVÂNT-ÎNAINTE

Conștient fiind de trecerea ireversibilă a timpului în succesiunea anilor care ne măsoară atât de cadențat existența, la împlinirea a șase decenii de viață, am considerat că a sosit vremea să încercăm a ne pune în valoare acumulările teoretice și experiența didactică, științifică și practică pentru a realiza o lucrare de mare întindere, care să se înscrie în spațiul larg și complex al dreptului civil. Și ce putea fi mai incitant și mai interesant decât instituția juridică centrală a dreptului, „cheia de boltă” a dreptului privat, care este, fără îndoială, teoria generală a obligațiilor? De la început, ne-am propus ca acest proiect să se obiectiveze într-o lucrare cu anvergură de tratat, structurată în trei volume, în care să abordăm întreaga problematică a teoriei generale a obligațiilor, materie în sfera căreia se înscriu și cele mai importante dintre realizările noastre științifice din ultimele două decenii.

Primul volum a fost consacrat regimului juridic general al obligațiilor civile, indiferent de originea și etiologia lor. Volumul are în jur de 600 de pagini și a fost publicat la Editura C.H. Beck, București, 2006. Cu alte cuvinte și într-o exprimare metaforică, în acest volum am abordat ființa obligației civile, respectiv noțiunea, structura, clasificarea și izvoarele generale ale raporturilor obligaționale; de asemenea, am analizat pe larg aspectele care privesc statica și dinamica acestor raporturi juridice, înțelegând tot ceea ce le caracterizează în general în cursul existenței, de la naștere și până la stingerea lor. După cum este bine știut, raporturile juridice din această categorie – în concret, drepturile de creanță și datoriile corelative care alcătuiesc conținutul lor –, de regulă, sunt efemere; ele se nasc pentru a se stinge, în mod normal și firesc, prin executarea prestațiilor ce sunt datorate de către debitori, cel mai adesea prin plată; în aceasta constau finalitatea și sensul nașterii și existenței lor. Numai astfel poate avea loc transferul de valori materiale și spirituale, adică dobândirea de bunuri și servicii necesare satisfacerii trebuințelor, care își au originea și explicația în firea omului și în mediul natural și social în care trăiește; astfel, pe de o parte, se realizează dinamica bogățiilor și, pe de altă parte, acumularea lor de către membrii societății, care apar ca persoane fizice sau organizații în persoane juridice.

În cel de al doilea volum am analizat contractul, privit ca principal izvor al raporturilor obligaționale. Volumul este alcătuit din peste 800 de pagini, fiind publicat la prestigioasa Editură Universul Juridic, București, 2009. În concret, este vorba de regimul juridic general al contractului civil, în sfera căruia au intervenit, în cursul timpului și mai ales în ultimele decenii ale secolului trecut, mutații teoretice și practice esențiale, determinate de noile realități și trebuințe ale circuitului civil și comercial. Astfel, am avut în vedere concepțiile actuale, moderne referitoare la fundamentele teoretice ale contractului și, fără a ignora locul și rolul autonomiei de voință a părților contractante, ne-am apropiat cu interes și convingere de teoria solidarismului contractual, în ambianța căruia au fost posibile regândirea conținutului și redefinirea acțiunii și rolului principiilor care alcătuiesc osatura esențială a contractului: libertatea contractuală, forța obligatorie a contractului, cu corolarul său, relativitatea efectelor obligaționale ale contractului, precum și opozabilitatea lor față de terțele persoane. De asemenea, am pro-

cedat la revizuirea anatomiei și fiziologiei procesului de formare a contractului. Astfel, pentru prima dată în dreptul nostru civil, elementele anatomice ale contractului sunt decelate și analizate într-o nouă structură, alcătuită din consimțământul părților și conținutul contractului. Așa se face că am apreciat și argumentat teoria potrivit căreia capacitatea de a contracta este doar o condiție de validitate a consimțământului; de asemenea, am afirmat și argumentat că, în realitate, prin conținutul contractului înțelegem, deopotrivă, obiectul și cauza acestuia. Tot cu caracter de noutate absolută în dreptul nostru civil am abordat teoria și practica încheierii contractului prin negocieri și ale perfectării sale progresive prin tratative și acorduri preparatorii. Nu este de ignorat faptul că am insistat pe larg asupra obligației legale de informare reciprocă a părților contractante și a formalismului contractual substanțial și a celui probatoriu.

Nu a fost neglijată nici problema conformității contractului cu ordinea publică – clasică și modernă –, precum și cu bunele moravuri; acestora din urmă le-am decelat înțelesul, sfera de cuprindere și aplicabilitatea în materia încheierii contractelor, având în vedere asaltul tot mai manifest al ideologiei drepturilor fundamentale ale omului.

Efectele contractului sunt analizate într-o nouă viziune, având ca bază principiul demonstrativ al solidarismului contractual și concepția conform căreia contractul este un act juridic generator de norme juridice private. În această ambianță doctrinară sunt analizate efectele contractului atât în raporturile dintre părțile contractante, cât și în raporturile juridice cu terțele persoane. În aceeași viziune sunt abordate și consecințele sau remediile principale ale neexecutării obligațiilor contractuale, cum sunt: răspunderea contractuală (daunele-interese), excepția de neexecutare a contractului și rezoluțiunea contractelor.

După cum se poate constata, primele două volume ale tratatului nostru au fost publicate înainte de adoptarea noului Cod civil român. Multe dintre soluțiile și construcțiile teoretice și practice pe care le-am avansat și argumentat au constituit izvoare doctrinare și repere pentru unele dintre reglementările în materie din cuprinsul noului Cod civil român. De asemenea, avem convingerea că altele vor fi avute în vedere de legiuitorul român, cu prilejul modificărilor ce urmează, în mod firesc, să fie operate în viitor în cuprinsul textelor Codului civil, aflat astăzi în vigoare.

Și, în sfârșit, volumul al treilea al tratatului, cel de față, care apare la aceeași prestigioasă editură „Universul Juridic”, în cele peste 700 de pagini care îl alcătuiesc, are ca tematică regimul juridic al obligațiilor civile extracontractuale, adică al obligațiilor care au o altă etiologie decât contractele civile. Este un truism faptul că abordarea regimului juridic al obligațiilor civile în general și, în particular, al obligațiilor extracontractuale, în marea lor diversitate, necesită examinarea și interpretarea atentă a dispozițiilor în materie, care își au sediul în textele noului Cod civil, precum și în legislația conexasă și dezvoltătoare a acestora. Complexitatea subiectului și necesitatea abordării lui sistematice și coerente ne-au determinat să structurăm acest volum în trei titluri, în funcție de diferitele categorii de izvoare ale obligațiilor care au o altă etiologie decât contractele, după cum urmează: obligațiile născute din fapte juridice licite săvârșite de persoanele fizice și juridice (gestiunea de afaceri, plata nedatorată și îmbogățirea fără justă cauză); obligațiile născute din fapte ilicite ale omului și alte fapte juridice cauzatoare de

prejudicii (răspunderea civilă delictuală sau extracontractuală); obligațiile născute din angajamente sau acte juridice unilaterale.

Întârzierea în realizarea și publicarea acestui din urmă volum al lucrării noastre de mare întindere, consacrată raporturilor obligaționale civile, se explică prin aceea că, în urma adoptării și intrării în vigoare a noului Cod civil, am apreciat că este necesar să treacă un interval de timp suficient pentru ca unele dispoziții cu caracter de noutate să fie analizate de doctrina de specialitate și interpretate de jurisprudență, având în vedere intențiile legiuitorului, precum și trebuințele reale ale circuitului civil. Numai procedând în acest fel, am considerat că acest ultim volum va avea un conținut ideatic cuprinzător, cu soluții teoretice și practice corect argumentate și utile atât pentru teoria, cât și pentru practica dreptului civil.

Suntem conștienți că, în pofida strădaniilor noastre, volumul de față nu răspunde pe deplin așteptărilor doctrinei și jurisprudenței actuale și viitoare. Ne exprimăm totuși speranța că analizele, problematizările și soluțiile teoretice și practice, pe care le susținem și argumentăm, unele diferite în raport cu ale altor autori, precum și elementele cu caracter de noutate, cu valoare de adevărate mutații sau schimbări paradigmatică în hermeneutica obligațiilor civile, vor fi primite cu interes, chiar dacă este posibil să fie puse în cauză de către alți cercetători ai dreptului civil. Și este firesc să fie așa, cunoscut fiind că în știință nu există adevăruri absolute și nu este bine să domine exclusivismul; admiterea alterității este o condiție necesară a cunoașterii umane și a progresului în întreaga viață socială, din toate timpurile, trecute, prezente și viitoare.

Adresăm calde mulțumiri și sinceră recunoștință distinsei noastre colege Cristina Nicolai, care are meritul de a fi citit și corectat, în întregime, cu admirabilă minuție și pricepere, acest volum, oferindu-ne ajutorul și sugestiile sale pertinente.

Autorul

OBLIGAȚIILE EXTRA CONTRACTUALE ȘI ETIOLOGIA LOR. CONSIDERAȚII GENERALE

1. Conceptul de obligații civile extracontractuale. Definiția legală generală a obligației civile, indiferent de etiologia sau izvoarele sale, este formulată în prezent, pentru prima dată în legislația noastră civilă, în art. 1.164 din noul Cod civil, în următorii termeni: „*Obligația este o legătură de drept în virtutea căreia debitorul este ținut să procure o prestație creditorului, iar acesta are dreptul să obțină prestația datorată*”. Așa cum am mai afirmat și cu alt prilej, deși am salutat intenția legiuitorului de a ne oferi, în sfârșit, o definiție legală a obligației, spre regretul nostru, am constatat că, în redactarea acesteia, s-a pus accentul principal pe componenta sa pasivă, formulând-o de la debitor către creditor și de la datorie la creanță. În ceea ce ne privește, credem că definiția legală ar fi fost preferabil să fie mai cuprinzătoare și să pornească de la creditor spre debitor și de la creanță către datorie¹. Astfel formulată, este lacunară, pe de o parte, pentru faptul că din cuprinsul său lipsește unul dintre elementele structurale ale obligației, privită ca raport juridic, care este sancțiunea²; pe de altă parte, obiectul obligației nu se limitează, adeseori, la o singură prestație, pe care debitorul este îndatorat să o procure creditorului, așa încât obiectul datoriei sale poate consta în două sau mai multe prestații, caz în care suntem în prezența unei obligații cu pluralitate de obiecte, care este, de regulă, conjunctivă. De asemenea, definiția legală trebuia formulată pornind de la creditor spre debitor și de la creanță către datorie. Și aceasta cel puțin din motive de consecvență. Astfel, este cunoscut că patrimoniul se definește, în primul rând, prin latura sau componenta sa activă și numai corelativ prin cea pasivă; la fel, dreptul de proprietate, celelalte drepturi reale și drepturile de creanță sunt definite de doctrină și uneori în textele legale în principal prin atributele pe care le conferă titularului acestora și doar în subsidiar prin îndatorirea sau îndatoririle persoanelor obligate. Acestea sunt argumentele pentru care am propus ca, cel puțin din perspectivă doctrinară, obligația civilă să fie definită ca fiind: „*raportul sau legătura juridică în care o parte, numită creditor, are dreptul să pretindă celeilalte părți, numită debitor, să execute prestația sau prestațiile la care este îndatorată, sub sancțiunea constrângerii de stat*”. Numai definită în acest fel, noțiunea juridică de obligație civilă este complet, cuprinzător și corect formulată.

2. Clasificarea obligațiilor civile în funcție de izvoarele sau etiologia lor.
Categoria obligațiilor extracontractuale. După cum arătam în primul volum al acestei lucrări, consacrat regimului juridic general sau ființei obligațiilor civile, în textele vechiului Cod civil, a fost preluată din dreptul roman, pe filieră franceză, clasificarea cvadripartită a izvoarelor obligațiilor în: contracte, cvasicontracte, delictе și cvasidelictе.

¹ A se vedea L. Pop, *Despre unele evoluții și mutații paradigmaticе în hermeneutica obligațiilor civile de la Unirea cea mare și până astăzi*, în *Dreptul* nr. 11/2018, pp. 18-20.

² Despre sancțiunea obligației civile, *ibidem*, pp. 20-21.

Această clasificare a fost aspru criticată în doctrina de specialitate, ca fiind artificială și incompletă¹.

Așa se explică faptul că în majoritatea codurilor civile mai recente, începând cu secolul trecut, cum este Codul civil german (BGB), clasificarea în cauză a fost, în mod justificat, abandonată².

Criticile formulate au determinat pe diferiți doctrinari să propună alte noi clasificări ale izvoarelor obligațiilor. Până la urmă, a fost larg acceptată doctrinar și în spațiul legislativ clasificarea lor în două mari categorii: actele juridice – contracte și acte unilaterale – și faptele juridice, care cuprind faptele juridice, conduite umane licite sau ilicite, precum și faptele juridice care nu sunt conduite umane³.

Având ca reper această clasificare, după izvoarele lor, obligațiile civile se împart în: obligații născute din acte juridice și obligații născute din fapte juridice. Înăuntrul fiecărei categorii pot fi operate mai multe clasificări, diferite de la un autor la altul. În acest fel se pare că au procedat și autorii textelor noului Cod civil. De altfel, fără a fi clasificate, în art. 1.165 noul C. civ. se procedează la enumerarea completă și cuprinzătoare a tuturor izvoarelor obligațiilor, în următoarea formulare: „*Obligațiile izvorăsc din contract, act unilateral, gestiunea de afaceri, îmbogățirea fără justă cauză, plata nedatorată, fapta ilicită, precum și din orice alt act sau fapt de care legea leagă nașterea unei obligații*”. În continuare, reglementarea acestor izvoare este grupată în capitole separate, după cum urmează: contractul (art. 1.166-1.323), cuprinzând normele care alcătuiesc regimul juridic general al contractelor (acest capitol se completează cu Titlul IX al Cărții a V-a, consacrat diferitelor contracte speciale, cap. I-XX, art. 1.650-2.278); actul juridic unilateral (art. 1.324-1.329); faptele juridice licite (art. 1.330-1.348, gestiunea de afaceri, plata nedatorată și îmbogățirea fără justă cauză); răspunderea civilă (art. 1.349-1.395, care reglementează, în principal, regimul juridic al răspunderii delictuale sau extracontractuale). Astfel, se poate constata că noul Cod civil reglementează expres, pentru prima dată în legislația noastră, actul juridic unilateral, privit ca izvor de obligații, cu aplicațiile sale practice (promisiunea unilaterală – art. 1.327 – și promisiunea publică de recompensă – art. 1.328), precum și îmbogățirea fără justă cauză (art. 1.345-1.348); de altfel, regimul juridic al acestora a fost elaborat totuși de multă vreme de către doctrină și jurisprudență, având ca temei interpretarea aplicațiilor practice care au fost decelate din cuprinsul unor texte legale, uneori neclare ori incomplete, din vechiul Cod civil⁴.

¹ Cu privire la aceste critici, a se vedea: J. Carbonnier, *Droit civil. 4. Les obligations*, PUF, 19e édition, Paris, 1995, pp. 29-31; M. Planiol, G. Ripert, J. Boulanger, *Traité élémentaire de droit civil*, 2e édition, tome II, LGDJ, Paris, 1947, pp. 10-11; A. Colin, H. Capitant, *Traité de droit civil*, refondu par L. Julliot de la Morandière, tome III, Dalloz, Paris, 1959, p. 293; D. Deroussin, *Histoire du droit des obligations*, Economica, Paris, 2012, pp. 90-100; I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Drept civil. Studii de doctrină și jurisprudență*, vol. II, București, 1943, p. 10; T.R. Popescu, P. Anca, *Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Științifică, București, 1968, pp. 19-20; L. Pop, *Tratat de drept civil. Obligațiile*, vol. I, *Regimul juridic general*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, pp. 112-116.

² A se vedea D. Deroussin, *op. cit.*, pp. 98-101.

³ Clasificarea a fost propusă și argumentată de autorul francez R. Demogue, *Théorie des obligations en général – sources des obligations*, vol. I, Librairie Arthur Rousseau, Paris, 1923, pp. 21-50. A se vedea D. Deroussin, *op. cit.*, pp. 93-100.

⁴ Pentru actul juridic unilateral, sub imperiul vechiului Cod civil, a se vedea: S. Brădeanu, *Voința unilaterală ca izvor de obligații*, în RRD nr. 5/1972, pp. 31-34; M. Avram, *Actul juridic unilateral de drept*